

A katalógusok visszamenőleges gépesítése Az 1850 előtti kiadványok számbavétele az NSZK-ban

Jürgen Hering

A szerző "Retrospektive Konversion (Altbestandserfassung) in den wissenschaftlichen Bibliotheken der BR Deutschland" c. tanulmányát KÖVENDI Dénes tömörítette

Hogy megérthessük, milyen fontos az NSZK-ban a könyvtárak "régi" — vagyis az 1850 előtti kiadványokat magában foglaló – állományának számbavétele, vessünk egy pillantást az ország *könyvtári rendszerére*.

Az NSZK-nak nincs olyan értelemben vett nemzeti könyvtára, mint a British Library vagy a Bibliothèque Nationale. Sőt, az 1945 előtti Németországban sem volt olyan könyvtár, amely egymaga gyűjti és tárja fel bibliográfiailag a német nyelvű nyomtatványok teljes körét, valamint más országok és kultúrák irodalmának reprezentatív választékát.

A nemzeti könyvtár fő feladatát, a hazai nyomtatványok átfogó gyűjtését és bibliográfiai feltárását ma az 1946-ban alapított frankfurti Deutsche Bibliothek látja el. (Az NDK-ban pedig a lipcei Deutsche Bücherei.)

A külföldi szakirodalom gyűjtésében két nagy központi általános tudományos könyvtár jár elől: a nyugat-berlini Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz (állománya 4 millió kötet) és az ország legnagyobb könyvtára, az 5,7 millió kötetes müncheni Bayerische Staatsbibliothek (BSB). Kiemelkedő szerepet játszik az országos szakirodalmi ellátásban a négy nagy központi szakkönyvtár is: Hannover (műszaki tudományok), Köln (orvostudomány), Kiel (közgazdaság), Bonn (mezőgazdaság).

Az országos könyvtári rendszer jelentős tényezői még a nagy regionális — többnyire tartományi — könyvtárak (Landesbibliothek), az 57 egyetemi könyvtár és számos szakkönyvtár, amelyek némelyike szintén több százezer kötetes állománnyal rendelkezik. A tudományos és szakkönyvtárak állománya 1987-ben együttvéve 153 millió kötetet, gyarapítási keretük 600 millió márkát tett ki.

Felmerül a kérdés, hogy ez a hatalmas irodalmi potenciál, amely ilyen többlépcsős és többretű könyvtári rendszer tagjai között oszlik meg, valóban áttekinthető-e, vagyis: van-e olyan segédeszköz, amely biztosítja az átfogó és azonnali hozzáférést a katalógusok adataihoz? Sajnos, nincs — kivált ami a monográfiákat s ezen belül is a régi anyagot illeti.

Már a 70-es évek elején felmerült az a gondolat, hogy az egymástól függetlenül létrejött katalógusrendszereket és lelőhely-nyilvántartásokat valahogyan egybe kellene fogni a könyvtárközi kölcsönzés, a regionális és az országos irodalomellátás érdekében. (Ebben az időben épült ki — a könyvtári számítógépesítés második szakaszaként — több

közös katalógizálási rendszer.) A 70-es évek végén pedig újjáéledt az országos *nyomtatott központi katalógus* eszméje is.

A “Deutscher Gesamtkatalog” őseinek, a Porosz Központi Katalógusnak a munkálatai 1902-ben indultak meg; csak 1930-ban kezdődött meg a 2,5 millió cím kinyomtatása. Közben 1935-ben bővült ki a munka Német Központi Katalógussá. 1939-ben jelent meg 14. kötete (betűrendben a “Beethordnung”-ig jutva el), majd 1979-ben pótlólag a 15. kötet — ezzel azonban végleg félbe is maradt a mű, mert kéziratanyaga, amelyet a háború miatt Pomerániába telepítettek ki, nyomtalanul eltűnt.

A Porosz Központi Katalógus létrehozását annak idején a könyvtárosok szorgalmazták — ma elsősorban a kutatók, a humán tudományok (a német szóhasználat szerint “szellemtudományok” — a szerk.) művelői érzik a központi katalógus hiányát. Az anglicista B. Fabian “A könyv, a könyvtár és a szellemtudományi kutatás” c. műve¹ óta állandóan napirenden van a régi állományok országos nyilvántartásba vételének a kérdése; a tudományos könyvtárügy fejlődésének döntő tényezője lett a retrospektív katalógizálás, a katalógusok retrospektív gépi konvertálásának megoldása. 1988-ban két alapvető dokumentum foglalkozott ezzel a problémával: a Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG) könyvtári bizottságának állásfoglalása a régi állományok számbavételéről² és a Wissenschaftsrat a jánlásai a retrospektív katalógizálásról, a meglévő dokumentumleírások számítógéppel olvasható hordozóra való konvertálásáról³. (A DFG a tudományos kutatás támogatását, infrastruktúrájának fejlesztését szolgáló legjelentősebb intézmény az NSZK-ban; költségvetését a szövetségi kormány, a tartományok, valamint privát alapítványok fedezik; a könyvtárügyi programokat 1988-ban 21,5 millió márkával támogatta.)

A régi állományok számbavétele szempontjából tanulságos kitérnünk két rokon területen megindult, más módszerekkel dolgozó vállalkozásra is.

Az egyik a német ősnymtatványok központi katalógusa, a Gesamtkatalog der Wiegendrucke, amely autopsziára épül. 1925–1940 között csak az első 7 kötete jelent meg, 1972-ben vállalkozott folytatására a berlini (NDK) Deutsche Staatsbibliothek; azóta a 8. kötet és a 9. kötet első része (a “Gazius” címszóig) látott napvilágot, az Akademie-Verlag (NDK) és a stuttgarti Hiersemann Verlag közös kiadásában. A munka elhúzódnása miatt a DFG könyvtári bizottsága azt javasolja, hogy vegyék nyilvántartásba az NSZK (és Nyugat-Berlin) könyvtárainak ősnymtatvány-állományát, egyszerűsített leírások formájában; a munkát a BSB irányítaná, együttműködve a British Library “rövidcímes ősnymtatvány-katalógus” (Incunabula Short Title Catalogue) vállalkozásával.

Megindult 1969-ben a 16. századi német nemzeti bibliográfia⁴ kiadása is, a BSB és a wolfenbütteli Herzog August Bibliothek közös vállalkozása, amely a megfelelő állományrészek rekatalógizálására épül; jelenleg a 14. kötetnél (Míl — Ni) tart, kb. 40 kötetre tervezik.

Ezeknek a *nyomtatott* nyilvántartásoknak a megjelenése tehát, ha egyáltalán lehetséges is gyakorlatilag, rengeteg időt igényel. A 16. sz. *utáni* irodalom összehasonlíthatatlanul gazdagabb, annak a számbavételéhez ezért egészen más eljárásokra van szükség — olyanokra, amelyek belátható időn belül óriási adattömegek *géppel olvasható* formára való átírását teszik lehetővé. Az információtechnológia mai fejlettsége egyenesen kötelezi rá a tudományos könyvtárakat, hogy *egész* állományuknak (tehát a régebbi

anyagának is) gépi olvasatú katalógizálásával könnyítsék meg a humán tudományok kutatóinak munkáját.

Új szerzeményeit sok egyetemi könyvtár máris gépileg katalogizálja, többnyire egy regionális közös katalógizálási rendszer keretében. Az újonnan alapított egyetemi könyvtárak már eleve így kezdték el állományuk építését; a régi alapításúaknak viszont, amikor egy számítógépes katalógizálási munkaközösséghez csatlakoztak, le kellett zárniuk addigi katalógusukat, s most kell módot találniuk egész állományuk egységes gépi feldolgozására. Nehezíti dolgukat az is, hogy a legtöbb régi egyetemi könyvtárban külön-külön cédulakatalógus tárja fel a központi könyvtár állományát, illetve az intézeti könyvtárak anyagának együttesét.

Az online hozzáférhető gépi katalógus rendkívül nagy könnyebbséget jelentene a kutatás számára. E lehetőség gyakorlati megvalósításához azonban először tisztázni kell bizonyos prioritásokat, s ki kell dolgozni a leggazdaságosabb eljárásokat.

A DFG ezért már 1978-ban *“retrospektív monográfia-nyilvántartási”* munkacsoportot szervezett, s a 80-as évek elején két nagyszabású programot indított meg e téren; a harmadik hasonló program a Volkswagen Alapítvány támogatására épül. (Ez utóbbi alapítvány 1 milliárd márka alaptőkével működik.)

- A BSB vállalta, hogy az állományában levő valamennyi, 1501-1840 között keletkezett nyomtatványról betűrendes katalógust szerkeszt, s a dokumentumleírásokat, amelyeket az 1940-ig vezetett kéziratos katalógusból amúgy is ki kellene írni, számítógépre viszi. A DFG által finanszírozott próbafuttatás során megállapították, hogy egy könyvtáros tejesítménye (a leírás megszerkesztése és a gépi forma ellenőrzése) napi 80 tétel, a leíró segéderőké pedig 150 tétel; 4 könyvtáros és 2 segéderő tehát kb. 10 év alatt készülhet el a munkával. A leírások kétféle betűrendes katalógusból származnak, amelyek eltérnek egymástól a névalakok használata tekintetében, ezért a nevek írásmódját a RAK-WB (a tudományos könyvtári betűrendes katalógizálási szabályzat) követelményei szerint egységesítették; így a leírásokat át lehet venni a bajor közös katalógusba és más szabványos gépi katalógusokba. Az autopsziáról lemondanak, viszont a leírásokat összevetik a British Library és a Bibliothèque Nationale katalógusával, az amerikai National Union Catalog-gal, valamint az 1700-1910-es időszakot átfogó német *“Gesamtverzeichnis des deutschsprachigen Schrifttums”* c. kiadvánnyal. 1989 nyaráig a feldolgozandó 660 000 címnek már 2/3-át gépre vitték. A program befejezése után a Saur Verlag mintegy 80 kötetben nyomtatásban is közzéteszi a katalógust; már 1987-be megindult ennek egy 60 kötetes előzetes kiadása, amely a végleges kiadás anyagának mintegy 80%-át fogja tartalmazni.

A másik, különösen gazdag állománnyal rendelkező könyvtár a *göttingeni* alsószász állami és egyetemi könyvtár. Itt az állomány 1501-1945 között megjelent mintegy 1,1 millió kötetes részének gépi katalógizálását kezdték meg 1982-ben, a szakrendi rak-tári kötetkatalógus alapján, mivel ez tartalmazza részletesebben a bibliográfiai adatokat. Az alsószászországi gépi könyvtári hálózatban alkalmazott NMN-formátum (Niedersächsischer Monographienachweis) és a bajor BVK-formátum (Bayerische Verbundkatalog) között konkordancia-fájlt dolgoznak ki, hogy a két katalógus ada-

taít egyetlen katalógusba, ill. adatbázisba lehessen összeolvasztani. Ezt a programot 12 évre tervezik; 1989 nyaráig 450 000 leírás került gépre.

- A *wolfenbütteli* Herzog August Bibliothek nemcsak a 16-17. századi könyvtermés egyik leggazdagab gyűjtőhelye, hanem a kor művelődéstörténetére vonatkozó kutatások nemzetközi jelentőségű központja is. 1830 előtről származó 350 000 nyomtatványának gépre vitele ezért elsősorban a *tartalmi feltárást* szolgálja, a betűrendes katalógus csak mellékterméke lesz a munkának. A gépi program kompatibilis az alsó-szász NMN-formátummal; 1989 nyaráig 30 000 tételt dolgoztak fel. A részletekről G. Ruppelt cikke⁵ számol be.

Ezek az alapvető vállalkozások igen költségesek. A párhuzamosságok elkerülése végett tehát ki kell alakítani a régi állományok katalógusainak számítógépre való konvertálásának országos koncepcióját. Ennek előkészítését szolgálta többek között L. Syr   és E. Lapp két-két tanulmánya.

Syr   első tanulmánya⁶ az USA-ban és Nagy-Britanniában folyó retrospektív konverziós munkálatokat veti össze a német helyzettel. Az USA-ban sok könyvtár szolgálta t   cégekre bizza régi állományát felt  r   katalógusának konvertálását; mások nagy gépi hálózatok (pl. az OCLC) adatbázisa segítségét veszik igénybe. Nagy-Britanniában a nagy adatbázisok igénybevétele mellett fontos szerepet játszik az együttműködéses konverzió is; a legjelentősebb vállalkozás a British Library nyomtatott katalógusában foglalt mintegy 7 millió cím gépre vitele. Másik tanulm  nyában⁷ az NSZK könyvtáraiban folyó munkálatokat tekinti   t, valamint azokat a tárgyalásokat, amelyeket a DFG szellemi-tudomány irodalomell  t  si munkacsoportja a Deutsches Bibliotheksintituttal (DBI), a gépi hálózatok (Verbundsysteme) munkaközösségével és a Központi Katalógusok Konferenci  j  val folytatott.

Lapp k  t felmérést végzett a DFG megbízásából. Előbb az 1700-1910 közötti irodalomra vonatkozó “Gesamtverzeichnis”-b  l 4450 monografikus tétel meglétét ellen  r  zte négy nagykönyvtár katalógusában, valamint a müncheni, a stuttgarti és a kölni tartományi központi katalógusban⁸. Kiderült, hogy igen nagy a szóródás, tehát a kiel  g  t  lel  hely-jegyz  k összeállításához sok könyvtár közreműködésére lesz szükség. Ezután 15 könyvtárban és egy központi katalógusban vizsgálta meg a régi (1501-1850 közötti) irodalom felt  rt  s  g  t⁹.

Lapp vizsgálatai alapján határozta el a DFG, hogy München   s Göttingen mellett további könyvtárban is támogatja a régi állomány katalógusainak konverzióját. 1989-ben indul ez a munka a tübingeni Egyetem Könyvtárában és   szakrajna-Vesztfália k  lni központi katalógusában, 1990-ben pedig a stuttgarti (Württemberg) Landesbibliothekban és egy később kijelölendő könyvtárban.

Az e téren végzett 10 évi munka tanulságait és a további teendők irányelveit az alábbiakban foglalhatjuk össze, elsősorban a DFG 1988.   vi állásfoglalása alapján (lásd a 2. jegyzetet).

1. *Elvi kérdések.* — A régi (1501-1850 közötti) kiadványok nyilvántartására a humán tudományok művelőinek nagy szükségük van; ezt csak az egyes könyvtárak állományának koordinált feldolgozásával, a katalógusadatok gépre vitelével lehet biztosítani. Ehhez viszont az szükséges, hogy alakítsanak ki gazdaságos (belátható időn belül nagy tömegű adat feldolgozására alkalmas) munkamódszereket; használják fel az eddigi

munkálatok eredményeit és a máshonnan megszerezhető katalógusadatokat; szögezzék le a kötelező könyvtári és technikai szabványokat; vegyék számba a gazdag régi állománnyal és jó katalógussal rendelkező könyvtárakat; a katalogizálás és az adatrögzítés szintjét illetően vegyék figyelembe a DFG-nek a gépi hálózatok fejlesztésére vonatkozó 1986. márciusi javaslatait¹⁰.

2. A régi állomány nagysága. — A szűrőpróbák tanúsága szerint mintegy 6 millió 1900 előtt megjelent könyvvel kell számolni. Az NSZK-ban legalább 13 könyvtár rendelkezik legalább 300 000 kötetes régi állománnyal; a közös munkában való részvételük szempontjából katalógusaik minősége is lényeges (az erre vonatkozó minimális követelményeket minél előbb meg kell határozni). Mindegyik program megindítása előtt próba-futtatással kell felmérni a tényleges munka- és időigényt.

3. Az adatok megállapításának módja. — Az autopsziára épülő újrakatalogizálásnál előnyösebb a meglévő katalógusok konverziója. A hagyományos katalógusok bizonyos minőségi szintje és a névformák egységesítése alapján olyan gépi katalógust kell szerkeszteni, amely más könyvtárak katalógusaival interregionális monográfia-lelőhelyjegyzékké illeszthető össze, kielégíti a helyi nyilvános online katalógusra (OPAC) vonatkozó minimális követelményeket, s korlátozott mértékben segítséget nyújthat más könyvtárak katalogizáló tevékenységéhez is. Az autopsziáról való lemondás csökkenti a munka minőségének szintjét, a jelenlegi helyzethez képest azonban nagy haladást jelent majd a konvertált egyedi katalógusokból összetevődő központi katalógus.

4. Szabványosítás. — A munka a RAK-WB-re (a tudományos könyvtári betürendes katalogizálási szabályzatra) épül. Ennek megfelelően kell egységesíteni a személyek és testületek nevének alakját. A GKD-t (Gemeinsame Körperschaftsdatei, 3 nagykönyvtár egységesített testületnév-adatbázisa) ki kell egészíteni a "történelmi testületek" anyagával, s új, egységesített besorolási adatállományt kell szerkeszteni a személynevekről, a BSB névhasználati alapján.

5. Tartalmi keretek. — A munkába bekapcsolódó könyvtáraknak teljes régi állományuk felvételeit konvertálniuk kell (kivéve a térképeket, kottákat és kelet-ázsiai nyomtatványokat). Az időbeli határ 1850; ennek kiterjesztése annyira növelné a munka mennyiségét, hogy nem volna rá anyagi fedezet. Az újabb — kivált a 20. századi — anyag adatainak konverzióját elsősorban az illető könyvtár fenntartójának kell finanszíroznia, kitöltendő a hézagot 1850 és az új szerzemények rendszeres gépi feldolgozásának megkezdése között (ez általában legalább 130 év).

6. A résztvevő kiválasztása. — Előnyben részesülnek azok az egyedi tervek, amelyek beleillenek a közös tervbe; a központi katalógusok abban az esetben számíthatnak ilyen támogatásra, ha az egyes nagykönyvtárakhoz képest lényeges címtöbbletet tartalmaznak. A kiválasztás kritériumai: nagy, interregionális jelentőségű állomány; teljes és jó minőségű feltártság; az adatok díjtalan átadása az interregionális közös katalógusnak; készség a feltárt állomány könyvtárközi kölcsönzésére.

7. Munkaszervezés. — Pontosan meg kell határozni a katalogizálási és adatrögzítési szintet, fel kell használni a meglévő struktúrákat a DFG 1986. márciusi javaslatai értelmében; így a központi lebonyolítás elve, amelyet gyakorlatilag valamennyi közös katalogizálási rendszer alkalmaz, a konvertálásban is érvényesül. Az időszak kiadványok katalogizálása nem tartozik ebbe a finanszírozási programba; retrospektív feldol-

gozásukat online kell elvégezni a folyóirat-adatbázis (ZDB — Zeitschriftendatenbank), az új szerzemények katalógizálását pedig ezután is autopszia alapján. A VK/Verbundkatalog maschinenlesbarer Katalogdaten deutscher Bibliotheken — a német könyvtárak géppel olvasható katalógusadatainak közös katalógusa) viszont nemcsak az egyedüli interregionális monográfia-nyilvántartás lesz, hanem adatforrásul is szolgál a konvertáláshoz. A régi állomány számbavétele során konvertált adatoknak be kell kerülniük mind a regionális hálózatok anyagába, mind az interregionális közös katalógusba (VK). Ehhez a VK online verziójának kialakítása után MAB-1 interfészt (MAB — Maschinelle Austauschformat für Bibliotheken — Könyvtári gépi adatcsere-formátum) kell kidolgozni a VK és a regionális hálózatok közötti folyamatos adatcsere céljára. — A DBI-nek fel kell mérnie, hogy a külföldi adatbázisok bevonása mennyiben segíthetné elő a retrospektív konverziót.

A regionális és az interregionális (országos) szint közötti kapcsolat biztosítása reális lehetőséget teremt arra, hogy megvalósuljon az NSZK-ban a *központi lelőhelynyilvántartás*, az időszaki kiadványok számára a ZDB, a monográfiák számára a VK formájában.

A VK szerkesztését 1979-ben kezdte meg a DBI. Ez a nyilvántartás 16 (többnyire új alapítású) egyetemi könyvtár géppel olvasható katalógusadatait tartalmazza; második, 1986-os kumulációjában 1303 mikrofilmlapon 3,45 millió címet és 5,25 millió lelőhelyadatot. Ugyancsak a DBI kezeli a ZDB-t; ennek 1989. áprilisi, 21. kiadása 308 mikrofilmlapon 524 000 címet, 1534 millió lelőhelyadatot közöl.

Ami a külső adatbázisok igénybevételét illeti, a DBI már 1986-ban megvizsgálta, hogy a jelenlegi VK az OCLC adatbázisával együtt milyen mértékben szolgálhat adatforrásul a gépre még nem vitt katalógustételek konverziójához. A mintát az NSZK 7 tudományos könyvtárának egyenként 1000 katalóguscédulája szolgáltatta, s az eredmény meglepően kedvező volt: az egész mintára nézve a VK-ban 58%-os a találati arány, a hiányzó tételek 32%-a pedig megvan az OCLC-ben, a két adatbank együttes használata esetén a találati arány 72%. Ha csak az 1945 utáni kiadványokat vesszük, természetesen még jobb a helyzet: a VK-ban 69%, a két adatbázisban együttesen 82% volt a találatok aránya.

A *retrospektív konverzióról* egyre szélesebb körű eszmecsere bontakozik ki az NSZK-ban.

Az 1988. májusi göttingeni kollokviumon¹¹ ("A retrospektív katalógizálás Alsó-Szászországban") előadás hangzott el többek között a skandináv országokban folyó hasonló munkálatok állásáról, az OCLC katalóguskonvertáló szolgáltatásairól (Rectrocon, Micron, Tapecon), valamint a RAK-WB és az AACR2 viszonyáról, különös tekintettel a történeti állományok online katalógusainak kiépítésére.

A Deutsche Bibliotheksverband 1988. novemberi egyik szekcióülésén K. Haller¹² fejtekte ki, hogy a régi állomány adatainak konverziójához semmiképp sem elegendő a hagyományos leírások egyszerű átmásolása segéderők révén; a gépi adatrögzítéshez szervesen hozzátartozik az adatok átstrukturálása is, mégpedig ugyanarra a formára, amelyet az új szerzemények katalógizálására alkalmaznak. Csak így lehet valóban használhatóvá tenni egy-egy könyvtár, ill. egy-egy gépi hálózat valamennyi katalógustételét.

Ejtsünk szót végül a *gépi könyvtári hálózatok* funkciójáról is, hiszen az egyes könyvtárak számára egyre lényegesebbé válik mind a hálózati központtal való kapcsolattal, mind pedig az interregionális együttműködésbe, a központi lelőhely-nyilvántartások munkájába való beilleszkedésük.

A számítógépesítés a könyvtárakban belső ügyviteli munkák — a folyóiratkezelés, a kölcsönzési nyilvántartás — automatizálásával indult; a minőségi változást a katalógizálás gépesítése hozta. 1980-ban születtek meg a DFG a jánlásai gépi könyvtári hálózatok (Verbundsysteme) kiépítésére és regionális könyvtári központok szervezésére¹³; ezek azóta már az NSZK valamennyi tartományában gyakorlati eredményekhez vezettek. Ma 7, a tartományi keretekhez igazodó gépi könyvtári hálózat működik, nyolcadikként csatlakozik hozzájuk a bonni szövetségi főhatóságok hálózata. 1983-ban létrejött a hálózatok munkaközössége, amelynek titkársága a DBI keretében működik.

E titkárság 1989 májusában kelt brosrúrája¹⁴ ismerteti a hálózatok céljait és feladatait, egy DBI-felmérés pedig¹⁵ munkájuk 1988. októberi számbavételének adatait. A Tudományos Könyvtárosok Egyesületének friss kiadványa¹⁶ a regionális hálózatok katalógizálási gyakorlatát elemzi.

A hálózatok közötti együttműködés, illetve a regionális és az országos szintű munka összekapcsolása sürgetően követel olyan fejlesztéseket, amelyek lehetővé teszik a regionális központok közötti közvetlen adatcserét *nyílt kommunikációs hálózatok* felhasználásával. Az ISO (International Standard Organization) és a CCITT (International Telegraph and Telephone Consultative Committee) által kialakított nyílt hálózatos modell, a hozzá tartozó szakirányítás és használói kommunikációs nyelv (user protocol) lehetőséget ad arra, hogy különböző számítógépekkel, terminálokkal, programokkal működő rendszerek kicserélhessék egymás között adataikat, közleményeiket. A használatnak csak saját rendszere előírásait és konvencióit kell ismernie és alkalmaznia, függetlenül attól, hogy a saját rendszerében vagy egy másikban mozog.

A hardvertől és szoftvertől való ilyen függetlenülést az OSI (Open Systems Interconnection, nyílt rendszerkapcsolat) réteges modellje teszi lehetővé. A különféle rétegek rögzítik a technikai követelményeket, leírják az adatelemeket, megszabják az átvitel rendjét és lépéseit. Az első 6 réteg a technikai feltételeket definiálja, a hetedik, a legfelső réteg pedig a specifikus alkalmazást; ez a tulajdonképpeni feldolgozás szintje. A hozzá kialakítandó kommunikációs nyelv az a szabványos forma, amely a közvetlen megértést biztosítja. Ennek kidolgozása igen nagy munkával jár, de a haszna is nagy.

Az OSI-modellnek megfelelő nyílt kommunikációs rendszerek első könyvtári alkalmazásai már rutinszerűen üzemelnek. Az NSZK-ban még nincs erre konkrét példa, de a helyzet hamarosan megváltozik. Ezt jelezte a Deutsche Bibliothek és a DFG által rendezett OSI-kollokvium (Frankfurt, 1989. február) majd H. Bork-nak a bielefeldi adatfeldolgozási kollokviumon tartott előadása az ISO-OSI modell könyvtári alkalmazásáról; ezt Bork részletesebb tanulmánya követte, ugyanerről a témáról¹⁷.

Bizonyosak lehetünk abban, hogy az OSI-val ismételt találkozni fogunk a retrospektív katalógizálás egyes problémáinak kidolgozása során.

Egy dologban viszont végképp nem lehetünk bizonyosak — abban ti., hogy megkapják-e az NSZK könyvtárai azt a (10 év alatt felhasználandó) 150 millió már-

kát, amelyre a Tudományos Tanács ajánlása szerint szükségük van ahhoz, hogy konvertálják az 1945 utáni új szerzemények közül a gépre még nem vitt mintegy 30 millió tételt.

Irodalom

(A szerző 61 tételes bibliográfiájából helyszúke miatt csak azokat a kiadványokat tüntetjük fel, amelyekről a tömörítővény szövegében szó esik.)

1. FABIAN, Bernhard: Buch, Bibliothek und geisteswissenschaftliche Forschung. Zu problemen der Literaturversorgung und der Literaturproduktion in der Bundesrepublik Deutschland. Göttingen, 1983. (Schriftenreihe der Stiftung Volkswagenwerk 24.)
2. Altbestandserfassung in wissenschaftlichen Bibliotheken der Bundesrepublik Deutschland einschliesslich Berlin (West). Positionspapier der Deutschen Forschungsgemeinschaft. = Zeitschrift f. Bibliotheksw. u. Bibliogr. 35.Jg. 1988. 51-59. p.
3. Empfehlungen zur retrospektiven Katalogisierung an wissenschaftlichen Bibliotheken. Konvertierung vorhandener Katalogaufnahmen in maschinenlesbare Daten. Hrsg. vom Wissenschaftsrat. Köln, 1988.
4. Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts — VD 16. Hrsg. Von der Bayerischen Staatsbibliothek in München in Verbindung mit der Herzog-August Bibliothek in Wolfenbüttel. Abt. 1.-Bd. 1.-Stuttgart, 1983.
5. RUPPELT, Georg: EDV in einer alten Bibliothek. Die Herzog-August Bibliothek arbeitet in vielen Bereichen mit Computertechnik. = Bibliotheksdienst. 22. Jg. 1988. 89-99. p.
6. SYRÉ, Ludger: Retrospektive Konversion. Theoretische und praktische Ansätze zur Überführung konventioneller Kataloge in maschinenlesbare Form in USA, Grossbritannien und der Bundesrepublik Deutschland. Berlin, 1987. (Dbi-Materialien 66.)
7. SYRÉ, Ludger: Altbestandserfassung in wissenschaftlichen Bibliotheken der Bundesrepublik Deutschland. Berlin, 1987. (Dbi-Materialien 67.)
8. LAPP, Erdmute: Nachweis des deutschen Schrifttums des 18. und 19. Jahrhunderts in Bibliotheken der Bundesrepublik Deutschland und West-Berlins. Berlin, 1988. (Dbi-Materialien 72.)
9. LAPP, Erdmute: Katalogsituation der Altbestände (1501-1850) in Bibliotheken der Bundesrepublik Deutschland einschliesslich Berlin (West). Berlin, 1989. (Dbi-Materialien 82.)
10. Vorschläge zur Weiterentwicklung der Verbundsysteme unter Einbeziehung lokaler Netze. Deutsche Forschungsgemeinschaft. Bibliotheksausschuss. März 1986. = Zeitschrift f. Bibliotheksw. u. Bibliogr. 33.Jg. 1986. 205-215. p.
11. Kolloquium zur retrospektiven Katalogisierung in Niedersachsen am 3. und 4. Mai 1988. Hrsg. von der Neidersächsischen Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen und vom Bibliothekszentrum für Niedersachsen. Göttingen, 1988. (Mitteilungen. Sonderheft 1.)
12. HALLER, Klaus: Altbestandserfassung oder Altbestandskatalogisierung? = Bibliothek. Forschung u. Praxis. 13. Jg. 1989. 3-10. p.
13. Empfehlungen zum Aufbau regionaler Verbundsysteme und zur Einrichtung regionaler Bibliothekszentren. Deutsche Forschungsgemeinschaft. Bibliotheksausschuss. Unterausschuss für Datenverarbeitung. = Zeitschrift f. Bibliotheksw. u. Bibliogr. 27. Jg. 1980. 189-204. p.
14. Arbeitsgemeinschaft der Verbundsysteme. Informationen. Stand: Mai 1989. Hrsg. vom Sekretariat der AG Verbundsysteme. Berlin, 1989.
15. Regionale Verbundsysteme in der Bundesrepublik Deutschland einschliesslich Berlin (West). Hrsg. von der Arbeitsgemeinschaft der Verbundsysteme. Berlin, 1989. (Dbi-Materialien 81.)
16. Katalogisierungspraxis in regionalen Verbundsystemen. Hrsg. vom Verein der Diplom-Bibliothekare an Wissenschaftlichen Bibliotheken e. V. Göttingen, 1989.
17. BORK, Heinz: OSI für Bibliotheken — Normen, Projekte und Vorschläge zur Anwendung elektronischer Kommunikation. Berlin, 1989. (Dbi-Materialien 84.)